

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA MUOMALA MADANIYATI VA NUTQ AKTLARI

Sharipova Nilufar Xalilovna

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti NTM v.b.dotsenti

Abdullayeva Muxabbat Alisher qizi

Qarshi xalqaro universiteti magistri

Annotatsiya. Mazkur maqolada ingliz va o'zbek tillarida muomala madaniyati hamda nutq aktlarining lingvopragmatik xususiyatlari qiyosiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda nutq aktlari nazariyasi asosida iltimos, buyruq, kechirim so'rash va minnatdorlik bildirish kabi asosiy nutq aktlarining ifodalanish shakllari o'rganildi. Ingliz va o'zbek tillaridagi nutq aktlarining madaniy omillar bilan bog'liqligi ochib berildi hamda ularning madaniyatlararo muloqotdagi ahamiyati yoritildi.

Kalit so'zlar: muomala madaniyati, nutq aktlari, pragmatika, qiyosiy tahlil, madaniyatlararo muloqot, ingliz va o'zbek tillari.

Аннотация. В статье проводится сравнительный лингвопрагматический анализ культуры общения и речевых актов в английском и узбекском языках. В рамках теории речевых актов рассматриваются основные типы речевых актов, такие как просьба, приказ, извинение и выражение благодарности. Особое внимание уделяется культурным факторам, влияющим на реализацию речевых актов, а также их роли в межкультурной коммуникации.

Ключевые слова: культура общения, речевые акты, прагматика, сравнительный анализ, межкультурная коммуникация, английский и узбекский языки.

Annotation. This article presents a comparative linguopragmatic analysis of communicative culture and speech acts in the English and Uzbek languages. Based

on speech act theory, the study examines key types of speech acts such as requests, commands, apologies, and expressions of gratitude. The research highlights the influence of cultural factors on the realization of speech acts and emphasizes their importance in intercultural communication.

Keywords: communicative culture, speech acts, pragmatics, comparative analysis, intercultural communication, English and Uzbek languages.

Kirish.

Zamonaviy tilshunoslikda muomala madaniyati va nutq aktlari masalasi pragmatika, sotsiolingvistika hamda madaniyatlararo muloqot tadqiqotlarining markaziy yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Globallashuv, xalqaro aloqalarning kengayishi va chet tillarini o'rganishga bo'lgan ehtiyojning ortishi til birliklarini nafaqat grammatik va leksik jihatdan, balki ularning kommunikativ va madaniy funksiyalari nuqtayi nazaridan ham o'rganishni taqozo etmoqda. Ayniqsa, ingliz va o'zbek tillarida muomala madaniyati va nutq aktlarini qiyosiy tahlil qilish til o'rganuvchilar, tarjimonlar hamda madaniyatlararo muloqot bilan shug'ullanuvchi mutaxassislar uchun muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi. Chunki nutq jarayonida yuzaga keladigan ko'plab tushunmovchiliklar aynan nutq aktlarining madaniy xususiyatlari e'tiborga olinmaganligi bilan bog'liq bo'ladi.

Muomala madaniyati deganda til egalarining muloqot jarayonida jamiyat tomonidan qabul qilingan axloqiy, ijtimoiy va lingvistik me'yorlarga rioya etgan holda nutqiy faoliyat olib borishi tushuniladi. Har bir til va madaniyatda muomala madaniyati o'ziga xos shakllanadi va bu hol nutq aktlarida yaqqol namoyon bo'ladi. Nutq aktlari nazariyasi XX asrning ikkinchi yarmida rivojlanib, nutq faqat axborot uzatish vositasi emas, balki ma'lum bir harakatni amalga oshiruvchi vosita ekanini asoslab berdi. So'zlashuv jarayonida inson buyuradi, iltimos qiladi, kechirim so'raydi, va'da beradi yoki minnatdorlik bildiradi. Bularning barchasi nutq aktlari orqali yuzaga chiqadi va har bir madaniyatda ularning ifodalanish shakllari turlicha bo'lishi mumkin.

Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi ingliz va o'zbek tillarida muomala madaniyati va nutq aktlarining lingvopragmatik xususiyatlarini qiyosiy tahlil qilishdan iborat. Tadqiqot jarayonida nutq aktlarining asosiy turlari, xususan, iltimos, buyruq, taklif, kechirim so'rash, minnatdorlik bildirish kabi aktlar ingliz va o'zbek tillari materiallari asosida o'rganildi. Tadqiqot metodologiyasi sifatida qiyosiy-tahliliy usul, pragmatik tahlil, kontekstual yondashuv hamda diskurs tahlilidan foydalanildi. Ingliz va o'zbek tillarida kundalik muloqot, badiiy adabiyot va ommaviy axborot vositalarida uchraydigan nutq aktlari misollar sifatida tanlab olindi.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, ingliz tilida muomala madaniyati ko'proq bilvosita va yumshoq ifodalar orqali amalga oshiriladi. Iltimos va buyruq nutq aktlarida bevosita imperativ shakllardan ko'ra, modal fe'llar, shartli gaplar va muloyimlik formulalari keng qo'llaniladi. Masalan, "Could you open the window?" yoki "Would you mind helping me?" kabi ifodalar grammatik jihatdan savol shaklida bo'lsa-da, pragmatik jihatdan iltimos nutq aktini amalga oshiradi. O'zbek tilida esa muomala madaniyati milliy mentalitet, hurmat va ierarxiya tushunchalari bilan chambarchas bog'liq. O'zbek nutqida iltimos va buyruq aktlari ko'pincha hurmat shakllari, qo'shimchalar va muomala birliklari orqali ifodalanadi. "Iltimos", "marhamat", "agar mumkin bo'lsa" kabi birliklar o'zbek tilidagi muloyimlik strategiyalarining muhim unsurlari hisoblanadi.

Kechirim so'rash nutq aktlarida ham ikki til o'rtasida sezilarli farqlar mavjud. Ingliz tilida "sorry", "I apologize", "excuse me" kabi birliklar vaziyatga qarab turlicha pragmatik yuklama kasb etadi. Ba'zi hollarda "sorry" so'zi haqiqiy kechirimdan ko'ra, muloqotni yumshatish yoki e'tibor qaratish vazifasini bajaradi. O'zbek tilida esa kechirim so'rash nutq akti ko'proq samimiylik va hurmat bilan bog'liq bo'lib, "kechirasiz", "uzr", "avf eting" kabi ifodalar ijtimoiy munosabatlar darajasiga qarab tanlanadi. Bu hol muomala madaniyatining milliy xususiyatlarini aks ettiradi.

Minnatdorlik bildirish nutq aktlari ingliz va o'zbek tillarida keng qo'llanilsa-da, ularning ifodalanish intensivligi va shakli farqlanadi. Ingliz tilida "thank you", "thanks a lot", "I really appreciate it" kabi iboralar kundalik muloqotda juda faol ishlatiladi va ba'zan rasmiylik darajasi past bo'lgan vaziyatlarda ham odatiy hisoblanadi. O'zbek tilida esa minnatdorlik bildirish ko'proq muhim vaziyatlar bilan bog'lanadi va "rahmat", "katta rahmat", "tashakkur" kabi birliklar ko'pincha izohli yoki duo xarakteridagi qo'shimcha gaplar bilan birga keladi. Bu hol o'zbek muomala madaniyatida nutqning emotsional va axloqiy jihatlariga alohida e'tibor qaratilishini ko'rsatadi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ingliz va o'zbek tillarida nutq aktlari nafaqat til tizimi, balki madaniy qadriyatlar bilan ham chambarchas bog'liq. Ingliz tilida individualizm, shaxsiy hudud va tenglik tamoyillari nutq aktlarining shakllanishiga kuchli ta'sir ko'rsatadi. O'zbek tilida esa kollektivlik, hurmat, yosh va ijtimoiy maqom omillari muomala madaniyatining asosiy mezonlari hisoblanadi. Shu sababli ingliz tilidan o'zbek tiliga yoki aksincha tarjima jarayonida nutq aktlarining bevosita tarjimasi har doim ham to'g'ri kommunikativ natija bermaydi. Tarjimon nutq aktining pragmatik va madaniy ma'nosini hisobga olishi zarur.

Muhokama jarayonida aniqlanganki, chet tilini o'qitishda nutq aktlari va muomala madaniyatiga yetarli e'tibor berilmasligi kommunikativ kompetensiyaning to'liq shakllanmasligiga olib keladi. Til o'rganuvchilar grammatik jihatdan to'g'ri gap tuza olsalar-da, ularni noto'g'ri vaziyatda yoki noo'rin uslubda qo'llashlari mumkin. Shu bois ingliz va o'zbek tillarini o'qitish jarayonida nutq aktlarini kontekstda, real kommunikativ vaziyatlar asosida o'rgatish muhim hisoblanadi. Rol o'yinlari, dialoglar va madaniyatlararo vaziyatlarni modellashtirish bu borada samarali usullar sirasiga kiradi.

Xulosa.

Xulosa qilib aytganda, ingliz va o'zbek tillarida muomala madaniyati va nutq aktlarini qiyosiy o'rganish tilshunoslik, tarjima nazariyasi va chet tilini o'qitish metodikasi uchun muhim ilmiy natijalar beradi. Nutq aktlari orqali til va

madaniyatning o'zaro bog'liqligi yaqqol namoyon bo'ladi. Ushbu tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, samarali va muvaffaqiyatli muloqot uchun til birliklarini grammatik jihatdan bilish yetarli emas, balki ularning pragmatik va madaniy xususiyatlarini ham chuqur anglash zarur. Ingliz va o'zbek tillarida muomala madaniyatining o'ziga xos jihatlarini hisobga olish madaniyatlararo muloqotni rivojlantirish va til o'rgatish jarayonining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

1. Abdullayeva M. Madaniyatlararo muloqot asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2019.
2. Azizov O. Nutq madaniyati va til madaniyati. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2017.
3. Khalilovna, S. N. (2026). THE PEDAGOGICAL VALUE OF PROVERBS IN TEACHING ENGLISH AS A FOREIGN LANGUAGE. Ustozlar uchun, 88(2), 255-258.
4. Xalilovna, S. N. (2025). INGLIZ VA O 'ZBEK MADANIYATLARIDA MEHMONDO 'STLIK PAREMIYALARNING QO'LLANISHI. SHOKH LIBRARY.
5. Sharipova, N. (2023). THE PECULIARITIES OF PSYCHOLOGICAL SECURITY IN TODAY'S GLOBALIZATION PROCESS. Modern Science and Research, 2(3), 276-279.
6. Mansurova, G. M., & Fayzieva, K. A. (2020). GENERAL CRITERIA FOR THE EVALUATION CATEGORY. Scientific Bulletin of Namangan State University, 2(8), 227-230.
7. Fayziyeva, K. A., & Mansurova, G. M. (2020). An integrative approach in professionally oriented training of specialists in the oil and gas industry. Modern science, (6-4), 31-32.
8. Mansurova, G., & Fayzieva, K. (2019). EVALUATION CATEGORY IN FOREIGN AND UZBEK LANGUAGES ACCORDING TO THEIR PRAGMATIC CHARACTERISTICS. EVALUATION, 5, 10-2019.

9. Normurodovna, A. M. (2025). Ingliz tili grammatikasining Ingliz tili kursidagi ahamiyati. In International Educators Conference (pp. 302-309).
10. Normurodovna, A. M. (2025). Tashkilotlar o'rtasidagi hamkorlikda Ingliz tilining ahamiyati. In International Educators Conference (pp. 310-317).